

Dragomanov
Ukrainian
State
University

Universities-Communities:
strengthening cooperation

Jean Monnet Chair
SCAES
Social and Cultural Aspects
of European Studies

Jean Monnet Centre of Excellence
ESSIE
European Studies of
Social Innovations in Education

With the support of
Erasmus+ Programme
of the European Union

NATIONAL UNIVERSITY OF LIFE
AND ENVIRONMENTAL SCIENCES
OF UKRAINE

Українська асоціація дослідників європейських цінностей в освіті (AREVE)
Факультет педагогічних наук DISFOR – Університет Генуї (Італія)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти "Кам'янець-Подільський державний інститут"
Факультет спеціальної та інклюзивної освіти (УДУ ім. М. Драгоманова) та
Кафедра менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності (УДУ ім. М. Драгоманова)

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

«СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТУДІЇ: СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ»

для студентів, здобувачів, молодих вчених, аспірантів, докторантів, дослідників, викладачів,
представників професійних спільнот та громадянського суспільства

м. Київ, 26 квітня 2023 року

Конференція проводилась в рамках імплементації проєкту напряму Жана Монне - Кафедра Жана Монне «Соціальні та культурні аспекти Європейських Студій» (SCAES)620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR та у синергії з проєктами напряму Еразмус+ KA2 «Університети-Громади: Посилення співпраці» 101083077 — UNICOM — ERASMUS-EDU-2022-CBHE та Центру досконалості Жана Монне «Європейські Студії соціальних інновацій в освіті» - Jean Monnet Centre of Excellence ESSIE - 101085552 - ERASMUS-JMO-2022-COE. Також в конференції та воркшопах відбувається підтримка сталості проєкту напряму Жана Монне Проєкт Жана Монне «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» Erasmus+ Jean Monnet Project «European values of diversity and inclusion for sustainable development» (EVDISD) 620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT. Конференція проводилася за підтримки Національного Еразмус+ Офісу в Україні

Список використаних джерел

1. Агамірян Л. В. Дозвільні практики як фактор соціалізації міських та сільських підлітків. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. №35. С. 92-98.

2. Агамір'ян Л.В. Творчі дозвіллі практики сучасної підліткової молоді: специфіка, функції, прояви.

URL: <https://ukrsocium.org.ua/uk/archive/no-3-66-2018/120>

ІНКЛЮЗИВНА ЛІТЕРАТУРА, ЗОКРЕМА ДЛЯ ОСІБ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ, У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРАХ INCLUSIVE LITERATURE, IN PARTICULAR FOR PERSONS WITH VISUAL IMPAIRMENTS, IN THE NATIONAL AND INTERNATIONAL DIMENSIONS

Серпутько Ганна Петрівна

докторант кафедри

офтальмопедагогіки та офтальмопсихології
факультету спеціальної та інклюзивної освіти

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

email: sanna.nika@gmail.com

Поняття інклюзивної літератури не має у науці єдиного трактування і розглядається як з позицій інклюзивного змісту (художні твори про прийняття людського різноманіття, героями яких є діти з порушеннями розвитку, люди з інвалідністю, представники національних меншин, представники ЛГБТ-спільноти тощо), так і з позицій форми – доступного для всіх викладу матеріалу, зрозумілого розгортання подій, подачі літератури у доступних форматах, що можуть належно

сприйматися усіма категоріями читачів (наприклад, з порушеннями зору, інтелектуальними порушеннями тощо). Наразі увага приділяється передусім літературі, зокрема навчальній, у форматах, доступних для осіб із порушеннями зору (незрячі та зі зниженим зором/слабозорі).

Питання інклюзії і доступності у найширшому їх розумінні є на сьогодні актуальними не лише для сфери освіти чи соціального захисту окремих країн, але й для гуманітарної світової політики в цілому. Тому ми прагнули приділити увагу також й питанням доступності до друкованої інформації у міжнародному й національному вимірах для однієї з вразливих категорій – осіб із порушеннями зору (незрячих та зі зниженим зором). Докладніше зосередимо увагу на вимогах міжнародного законодавства до вирішення цих питань та їх законодавчого врегулювання в Україні.

У червні 2014 року Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) та група ключових партнерів заснували Консорціум доступних книг (Accessible Books Consortium, ABC), щоб збільшити кількість книг у доступних форматах для людей по всьому світу, які є незрячими, людьми із вадами зору чи іншими порушеннями сприйняття друкованої продукції. Секретаріат Консорціуму доступних книг знаходиться в штаб-квартирі ВОІВ у Женеві, Швейцарія. Консорціум має дорадчий орган, який надає технічну експертизу, забезпечує прозорість та ефективне спілкування із спільнотою зацікавлених сторін [1, с. 12].

Одним із найважливіших міжнародних договорів, що своїми вимогами полегшує доступ до друкованої інформації для осіб із порушеннями зору в світі, є Марракеський договір.

Марракеський договір про полегшення доступу незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями до сприймання друкованої інформації та опублікованих творів було прийнято 27 червня 2013 року в Марракеші, він є частиною зводу міжнародних договорів з авторського права, адміністративні функції яких виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Головною метою Марракеського договору стало встановлення ряду обов'язкових для виконання

обмежень і винятків на користь незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями сприймати друковану інформацію.

22 країни, які приєдналися та ратифікували Марракеський договір, зобов'язані привести своє національне законодавство про авторське право у відповідність із ключовими умовами Договору для забезпечення можливості робити копії творів, захищених авторським правом, без дозволу від правовласників у доступних для осіб із порушеннями зору форматах (шрифт Брайля, аудіоформати тощо) розповсюджувати їх на внутрішньому ринку. Крім того, Договір дозволяє організаціям для осіб із порушеннями зору, бібліотекам та іншим так званим «уповноваженим особам» пересилати копії книг в доступних для осіб із порушеннями зору форматах в інші країни, які ратифікували або приєдналися до Договору. Головна мета Марракеського договору полягає в полегшенні доступу незрячих та осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями до сприймання друкованої інформації та опублікованих творів.

1 жовтня 2018 року Європейський Союз ратифікував Марракеський договір, який полегшує доступ до друкованих робіт у форматах, призначених для осіб із порушеннями зору чи іншими порушеннями сприймати друковану інформацію. Тобто, з 1 січня 2019 року Європейський Союз став учасником Договору, що дозволило особам із порушеннями зору в ЄС і організаціям, що обслуговують їх потреби, брати участь в обміні книгами та іншими друкованими матеріалами в доступних форматах з третіми країнами, які також є учасниками Договору. Станом на 2021-2022 роки вже 42 країни з усього світу приєдналися до Марракеського договору [3, с.174-175].

У попередніх матеріалах, присвячених темі доступності друкованої літератури для осіб із порушеннями зору, ми висували припущення, що й Україна зможе долучитися до Марракеського договору, коли стане членом ЄС. Однак наразі можемо констатувати, що євроінтеграційні процеси в Україні значною мірою активізувалися. Вже 07.07.2022 до Верховної Ради було подано законопроект про приєднання України до Марракеського договору, а у січні 2023 року - прийнято і підписано відповідний закон. Тож, у найтяжчі часи розгортання повномасштабної війни на

території України, Україна долучилася до Марракеського договору. А це в свою чергу засвідчує, що реформи у державі не зупинено, а навпаки, вони набувають більш виражених євроінтеграційних ознак і векторів спрямування. Також у країнах ЄС питання захисту авторського права і водночас доступу до інформації регламентуються й іншими директивами, зокрема Директивою 2001/29/ЄС. Директива 2001/29/ЄС має на меті гармонізувати окремі аспекти авторського права та суміжних прав у захисті інформації, сприяти навчанню і розвитку культури завдяки охороні творів та інших об'єктів, при цьому дозволяючи винятки та обмеження в інтересах суспільства для цілей навчання та викладання. Проте, у різних країнах ці питання врегульовуються по-різному, на підставі норм національного законодавства.

Положення Директиви 2001/29/ЄС дозволяють некомерційне використання і поширення видань у виняткових випадках, що безпосередньо пов'язано з інформаційною доступністю для людей із порушеннями розвитку, і в невеликих обсягах, виключно для задоволення їхніх потреб. Зокрема, згаданою Директивою визначено, що країни-члени Європейського Союзу повинні вживати усіх заходів для полегшення доступу людей із порушеннями розвитку до інформації і звертати особливу увагу на форму подачі інформації (наприклад, для людей із порушеннями зору - з використанням шрифту Брайля, збільшеного шрифту, звукозаписів книг, книг в електронному форматі). Зазначені винятки запроваджені всіма країнами-членами Європейського Союзу, але в деяких національних законах ці винятки обмежені таким чином, що вони поширюються тільки на певні категорії людей (наприклад, у Болгарії винятки поширюються тільки на людей із порушеннями зору, у Латвії, Литві і Греції – на людей із порушеннями зору і слуху) тощо. [2, с. 345].

Починаючи з 2015 року, в Україні видання у спеціальних форматах також мали законодавчу підтримку на національному рівні, що регламентувалося Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розширення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією у спеціальному форматі» від 25.12.2015 №927-VIII. Зокрема Законом передбачалося, що видання у спеціальних форматах (шрифтом Брайля, в аудіозаписі) для потреб зазначених категорій користувачів видаються без дозволу суб'єктів авторського права. Із набуттям

чинності (з 01.01.2023) нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 №2811-IX, ці питання регулюються статтею 23 «Вільне використання твору в інтересах особи з обмеженими можливостями сприйняття друкованої інформації через інвалідність». Інформаційна доступність, як одна зі складових доступності загалом, підтримується й Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, розробленою до 2030 року. Проте приєднання до Марракеського договору є найбільш вагомою віхою, оскільки це дозволить розширити можливості доступу осіб зі згаданими порушеннями до творів світової літератури, обміну культурною спадщиною у цілях освіти, науки та розвитку осіб із порушеннями зору.

Список використаних джерел

1. Осмолівська О.А. Інклюзивне книговидання як новітній напрям світового книговидання. Інклюзивна література в сучасному європейському книговиданні: навчальний посібник. Видавничий центр «12». 2021. 184 с.
2. Серпутько Г.П. Забезпечення інформаційної доступності у здобутті якісної вищої гуманітарної освіти студентами із глибокими порушеннями зору: матеріали Міжнародної наукової конференції «Українська освіта: аксіологія європейського вибору», 21-22 жовтня 2021 р., м. Київ. С. 339-346.
3. Серпутько Г.П., Федоренко М.І. Основні вимоги європейського законодавства щодо забезпечення видань інклюзивної літератури та проблеми забезпечення закладів освіти з інклюзивною формою навчання підручниками для осіб із порушеннями зору в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські практики інклюзивної освіти», 12 травня 2022 р., м. Київ. С. 172-176. URL : <https://erasmusplus.org.ua/news/mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferenciya-yevropejski-praktyku-inklyuzyvnoyi-osvity-12-05-2022-onlajn/>